

IRAK- TÜRKİYE ENERJİ İLİŞKİLERİNİN BÖLGENİN EKONOMİK GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ

Ekber Kandemir¹, Can Ozan Tuncer²

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 15.12.2019

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 14.01.2020

Özet

Güvenlik her zaman için devletlerin öncelikli gündemleri arasında yer almıştır. Bununla birlikte küreselleşme ve artan enerji talebi, güvenliğin bileşenlerinden biri olan enerji güvenliğini ülkeler açısından vazgeçilmez bir unsur haline getirmiştir. Güvenliği sektörler üzerinden ele alan ve sivil bir perspektif üzerinden tanımlayan Kopenhag Okulu'nun "Sektörel Analiz" yaklaşımı ülkeler arasındaki ilişkileri güvenliğin farklı sektörleri üzerinden analiz etmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Irak ile Türkiye arasında bulunan mevcut enerji ilişkilerinin güvenlik boyutu, özellikle de Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı'nın iki ülke ilişkilerine sağladığı katkı ve bunun geliştirilmesi çalışmanın ana gövdesini oluşturmaktadır. Bu kapsamda, enerji işbirliğinin geliştirilerek Irak doğalgazının Türkiye'ye getirilmesinin güvenlik sektörleri açısından meydana getireceği etkiler ve ilişkilere yapacağı katkılar Türkiye açısından ironiler taşımakla birlikte büyük fırsatlar da sunmaktadır. Öte yandan Irak doğalgazının Türkiye üzerinden uluslararası piyasalara çıkarılması mevcut durumda proje üzerinde kalmış olsa da yakın dönemde hayata geçirilmesi muhtemeldir. Enerji alanındaki gelişmelerin sektörel güvenlik bağlamında Irak-Türkiye ilişkilerine sağlayacağı katkıya ek olarak çalışmanın bir amacı da yapılması muhtemel enerji projelerine ilişkin güvenlik ve ekonomik projeksiyonlarını ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Güvenlik, Kerkük-Yumurtalık Petrol Hattı, Irak-Türkiye Enerji İlişkileri

EFFECTS OF THE IRAQ-TURKEY ENERGY RELATIONS ON THE REGION'S ECONOMIC SECURITY

Abstract

Security has always been one of the priority agendas of states. Nevertheless, globalization and increased energy demand have made energy security, one of the components of security, an indispensable element for countries. The Copenhagen School's "Sectoral Analysis" approach, which addresses security through different sectors and identifies it through a civilian perspective, seeks to analyze the relationships between countries related to different sectors of security. In this context, the safety dimension of existing energy relations between Iraq and Turkey, and in particular the contributions of the Kirkuk-Yumurtalik Oil Pipeline to the relations between the two countries, and the development of these contributions, constitutes the main aspect of the study. In this respect, the improvement of energy cooperation and great impact of bringing the Iraqi natural gas to Turkey on the security sectors and its contributions to the relationship between two countries present great opportunities along with carrying ironies for Turkey. On the other hand, the introducing of Iraqi natural gas to the international market through Turkey is still on the project in the present case, but it is likely that it will be carried out in near future. In addition to the contribution of the developments in the field of energy to the Iraq-Turkey relations in the context of sectoral security, one of the aims of this study is to demonstrate the security and economic projections for possible energy projects.

Key Words: Economic Security, Kirkuk-Yumurtalik Oil Pipeline, Iraq-Turkey Energy Relations

¹ Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ekberkandemir@gmail.com

² Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisat Bölümü, canozantuncer@gmail.com

1. Giriş

Devletler arasında gelişen münasebetlerin özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrası bir bilim çerçevesinde ele alınmaya başlanması ve Uluslararası İlişkiler disiplinin ortaya çıkması, güvenliğe bakış açısını da değiştirmiştir. Realizmin hegemon olması ile başlayan, güvenliğin teorik olarak ele alınması süreci, ayrıca güvenlik çalışmalarının İkinci Dünya Savaşı sonrasında militarist yapıdan kurtulması, daha sonraki dönemde yeni uluslararası ilişkiler teorileri tarafından güvenliğin farklı değişkenler ve parametreler üzerinden analiz edilmesini ve yeni bir çerçevede ortaya konulmasını sağlamıştır (Karabulut, 2011:7-11). Öte yandan küreselleşen dünyada ekonomik araçların giderek değer kazanması ve uluslararası ticaretin her geçen gün önemini artırması, ekonomik olarak önem arz eden alanların da güvenliğinin ülkeler için elzem olduğunu göstermiştir. Bu kapsamda 1970-1980’li yıllar arasında patlak veren petrol krizi, sanayi için ilk ve ara girdi ürünü olarak kullanılan petrolün arz ve talep güvenliğinin ne kadar önemli olduğunu özellikle Batılı ülkeler açısından ortaya çıkarmıştır. Gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerin gerek sanayide kullanılmak üzere gerekse de enerji kaynağı olarak ihtiyaç duyduğu petrol ve doğalgazın taşınımına ilişkin yeni güvenlik tedbirleri geliştirmelerini gerekli kılmıştır. Bu bağlamda özellikle enerji iletim hatlarının güvenliği uluslararası ilişkiler alanı açısından kayda değer bir çalışma alanına dönüşmüş ve farklı teorik bakış açılarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Küreselleşen dünyada artık güvenliğin yalnız askerî ve siyasî konuları kapsamadığı, aynı zamanda ekonomik, toplumsal ve çevresel boyutlarının da olduğu göz ardı edilmemesi gereken bir konudur. Bu kapsamda enerji taşınım hatlarının güvenliği üzerine yapılacak olan bu çalışma, özellikle 1980’li yıllar ile birlikte güvenlik alanında ortaya çıkan Kopenhag Okulu’nun yaklaşımları ve bilhassa bahse konu Okulun “Sektörel Analiz”i çerçevesinde şekillenecektir (Buzan, Wæver ve Wilde, 1998: 208). Diğer taraftan enerji taşınım hatlarının sıkça terör saldırılarına maruz kalması, ayrıca bir bölümü ülkemizden geçen Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattının (Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı) defalarca PKK terör örgütü tarafından hedef alınması konuya ilişkin çalışmaların gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu açıdan Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı güvenliğinin, bundan sonraki dönemde yapılacak projelerle karşılıklı olarak analiz edilmesi çalışmamızın diğer bir boyutunu oluşturmaktadır.

Çalışmamızın ilk bölümünde teorik çerçeve oluşturulacak, bu kapsamda güvenlik ve enerji güvenliği tanımlanacak, ayrıca Kopenhag Okulu ve sektörel analiz yaklaşımı konusunda detaylı bir bilgilendirme yapılacaktır. Bunun yanı sıra bahse konu teorik yaklaşımın enerji güvenliği konusunda taşıdığı önem üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda genelde Ortadoğu özelinde ise Irak ile Türkiye arasındaki kritik enerji altyapılarının askerî, siyasî, ekonomik, toplumsal ve çevresel etkileri ikili ilişkiler bağlamında analiz edilecektir. Makalenin ikinci bölümünde yapımına 27 Ağustos 1973 tarihinde başlanan Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı’nın kısa tarihçesine ve teknik özelliklerine ilişkin bilgiler verilecek, ayrıca söz konusu hattın Türkiye-İrak ilişkileri üzerindeki etkisine değinilecektir. Bununla birlikte, faaliyette olduğu dönem içerisinde Kerkük- Yumurtalık Petrol Boru Hattı’na PKK terör örgütü tarafından düzenlenen saldırılara da yer verilecektir. Çalışmamızın sonuç kısmında Kopenhag Okulu’nun sektörel yaklaşımı çerçevesinde, Kerkük- Yumurtalık Petrol Boru Hattı’nda bulunan güvenlik risklerinin/tehditlerinin, yapılması planlanan diğer projelerde minimize etmeye yönelik öneriler geliştirilecektir.

2. Güvenlik ve Sektörel Analiz

Güvenlik kavramı, Batı düşünce sisteminde Cicero ve Lucretius tarafından ilk defa *securitas* olarak kullanılmıştır (Brauch, 2008:2). Ayrıca Güvenlik, tanımlaması zor olan ve ortak tanımı yapılamamış bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Arıboğan, 2007:9-15). Bunun sebebi ise bu kavramın uzun bir dönem içerisinde ortaya çıkmış olması, yani türetilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Öte yandan güvenlik kavramı tehdit ve düşman algısı ile birlikte ortaya çıkan bir kavram olarak değerlendirilebilir. İnsan var olduğundan bu yana onun hayatında yer alan bu kavram, zaman içerisinde değişen, bununla birlikte yeni formlara giren bir yapıya sahiptir. Bu kavram hayatımızın her alanına girmiş ve günlük hayatımızı etkileyecek bir düzeye gelmiştir (Dedeoğlu, 2014: 27). Bu kapsamda güvenlik, zaman içerisinde salt askeri değil, siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal birçok ögeyi içinde barındıran ve etkileyen bir kavram halini almıştır. Ancak bu konunun akademik olarak çalışılması çok sonralara dayanmaktadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD’de gündeme gelen Güvenlik Çalışmaları dar bir alanda ele alınmaya başlanmıştır. Güvenlik söz konusu dönemde sadece askeri boyutta değerlendirilmiş ve yine askeri kesimler tarafından çalışılmıştır (Çetinkaya, 2012: 241).

Bu bağlamda 1970’lerden sonra güvenlik çalışmalarına sivil bakış açıları da dâhil olmaya başlamış ve bu kavram farklı perspektiflerden ele alınmaya çalışılmıştır. Özellikle bu dönemde güvenlik çalışmaları ile gündemde olan Kopenhag Okulu söz konusu kavramı “güç kullanmayı meşrulaştıran, politik öncelikler çerçevesinde oluşturulan ve bu yetkinin kullanılması için gizlilik ve diğer aşırı önlemleri arttıran” (Buzan, Wæver ve Wilde, 1998: 209). bir kavram olarak tanımlamıştır. Öte yandan güvenlik alanına ilişkin devrim niteliği taşıyan ve Kopenhag Okulu’nun da manifestosu olarak görülen eser, 1983’te Barry Buzan tarafından yazılan *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations* (Buzan, 1983) başlıklı kitap olarak değerlendirilmektedir. Buzan’ın bu eseri ile birlikte güvenlik kavramını askeri tehditlerin ötesinde kavramsallaştırdığı ve bu alanı akademik olarak genişlettiği kabul edilmektedir.

Uluslararası ilişkilerdeki yaklaşımların çeşitli şekillerde açıklamaya çalıştığı “Güvenlik” kavramı, 1980’lı yılların sonu itibarıyla Kopenhag Okulu tarafından kapsamlı ve bilinenin dışındaki bir perspektifte ortaya konulmuştur. Diğer tüm yaklaşımlar gibi eksik ve eleştirilecek yönleri olmasına rağmen Kopenhag Okulu’nun, güvenliğe diyalektik ve daha kapsamlı bir bakış açısı ile daha uygun bir analiz yapmaya zemin hazırladığını söylemek mümkündür.

Kopenhag Okulu yaklaşımının temelleri 1985 yılında Danimarka’da kurulan Barış ve Çatışma Araştırmaları Merkezi çevresinde atılmıştır. Bu merkezde çalışan *Avrupa Güvenliği* çalışma grubunun ortaya koyduğu yeni güvenlik anlayışı bu ekolün teorik altyapısını oluşturmaktadır (Açıkmeşe, 2011: 43-73) Kopenhag Üniversitesi bünyesinde çalışmalarına devam eden Merkez, ortaya koyduğu ilk çalışma ile Avrupa güvenliğinin sadece askeri boyutlarda değerlendirilmemesi gerektiğinin, bunun yanında diğer alanların da önemli olduğunun üzerinde durmuştur. Bu bağlamda Kopenhag Okulu ortaya koyduğu Güvenlikleştirme (*Securitization*), Bölgesel Güvenlik Kompleksi (*Regional Security Complex*) ve çalışmamızın da teorik altyapısını oluşturacak olan Sektörel Analiz (*Sectorel Analysis*) gibi alt yaklaşımlar ile güvenliğin farklı bir analiz düzeyinde açıklamaya çalışmışlardır.

Kuramsal çerçevede Kopenhag Okulu, Realist ekolün ortaya koyduğu güvenlik anlayışına karşı eleştirel bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Kopenhag Okulu’nun teorik olarak kendi içinde çeliştiği, özellikle devlet merkezli olmakla eleştirdiği Realist bakış açısı gibi kendisinin de devlet merkezli bir düşünceye sahip olduğu görülmektedir. Öte yandan Kopenhag Okulu temsilcileri kendilerine yöneltilen eleştirilere karşı, alternatif bir teori meydana getirmek amacıyla olmadıklarını, var olan yaklaşımı geliştirerek, farklı bakış açıları sunmayı amaçladıklarını dile getirmiştir. Okulun

temsilcilerinden Wæver bu durumu ‘*amacımız güvenlik nedir değil, güvenlik ayrıca nedir sorusunu cevaplamak*’ şeklinde ifade etmiştir (Wæver, 1997: 47).

Son 50 yıl içerisinde akademik çalışmalarda, güvenlik kavramının farklı başlıklar altında incelenmeye başlandığı ve çeşitlendiğini görmek mümkündür (Baldwin, 1995: 121). Özellikle bu konuda literatürde birçok tasnif türünün bulunduğu ve farklı değişkenler üzerinden güvenliğin tanımlandığı söylenebilir. Bazı sınıflandırmalarda coğrafya öncelik taşırken, bazı tanımlamalarda ise sosyal ve siyasal değişkenler öncelenmiştir. Biz bu çalışmamızda, enerji taşınımına ilişkin güvenliği ele alırken kuramsal çerçeveyi Kopenhag Okulu’nun kurucularından Barry Buzan’ın sınıflandırması olan ve genel olarak akademik camiada kabul gören “*Sektörel Analizin*” askeri, ekonomik, toplumsal (sosyal), siyasal ve çevresel güvenlik başlıkları (Buzan, 1983) altında yapacağız.

Askeri güvenlik, korunması gereken şehir, bölge veya ülkeye yönelik gerçekleştirilmesi muhtemel dış saldırılara karşı koymak anlamına gelen bir kavramdır (Buzan, 1991: 442). Bu karşı koyma genellikle silahlarla icra edilmekte ve genel olarak klasik güvenlik anlayışının temelini oluşturmaktadır. *Siyasal güvenlik* kavramı ülke içerisinde hâkim olan siyasal yapının dayandığı meşruluğun halk tarafından sürdürülmesi ve kabul görmesi olarak adlandırılabilir (Buzan, Wæver ve Wilde, 1998: 142). *Toplumsal güvenlik* dil, kültür, din ve ulusal aidiyet gibi unsurları içerisinde barındıran bir kavramdır (Buzan, Wæver ve Wilde, 1998: 47). Toplumsal güvenlik ile siyasal güvenlik birbiri ile karıştırılan kavramlardır. Bu nedenle Toplumsal güvenlik problemini siyasal olandan ayırt etmek bazen zor olabilmektedir. sektörel analizin bir diğer boyutu *Çevresel güvenlik*, özellikle son dönemde insan eli ile bozulan ekosistemin, dünyada meydana getirdiği olumsuz etkilerine karşı oluşturulan bir güvenlik türüdür (Ak, 2013: 100) bu 4 boyutun dışında birde “*ekonomik güvenlik*” kavramı vardır.

2.1. Ekonomik Güvenlik

Konumuzun enerji güvenliği olmasından dolayı ekonomik çerçeveye ayrı bir bakış açısından bakmak faydalı olacaktır. Bu bağlamda özellikle son yıllarda sektörel güvenlik içerisinde yer alan ekonomik güvenlik kavramının içeriğini oluşturan sermayenin mobilitesi, iş piyasalarının ve emtianın arz ve talep güvenliği, piyasaların güvenliği, ülkeler ve uluslararası yapı için önem arz eden bir konu olarak değerlendirilmektedir (Mesjasz, 2008: 129). Bu da ekonomik güvenlik kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ekonomik güvenlik, ülkelerin devamlılığını sağlayan ve halkın alım gücünde istikrarsızlıkların çıkmasını engelleyen, ekonomik unsurlarının korunması ile olası tehlike ve risklere karşı hazırlıklı olmayı ifade etmektedir (Buzan, 1991: 445). Bu çerçevede bir ülkenin ekonomisi için önem taşıyan bir temel/ara girdinin talep ve arz güvenliğini sağlaması güvenlik ajandasının öncelikli maddeleri arasına girmiştir. Ülkelerin artan popülasyonu, kentsel gelişim ve sanayileşme gibi faktörler enerji arz güvenliğini de önemli bir hale getirmektedir. Ülkeler artan enerji talebini karşılamak için alternatif enerji kaynaklarına yönelmekte, ayrıca sürdürülebilirlik ve yerli kaynakların artırılması gibi önlemlere başvurumaktadırlar. Bu bağlamda enerji güvenliği de bir ülkenin ekonomik güvenliği ile çok yakından ilgilidir.

2.2. Enerji Güvenliği

Enerji güvenliği en basit ifadeyle enerjinin arz ve talep güvenliğinin sağlanmasıdır. Ancak enerji güvenliğini tanımlamaya yönelik farklı yaklaşımların olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu kavramın tanımlanmasındaki farklılıklar özellikle tanımlayan aktörün (devlet, yaklaşım, örgüt ve birey) ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmektedir. Avrupa Komisyonu enerji güvenliğini “gelecekte gerekli enerji ihtiyacının, hem ülke içi yeterli kaynaklar, hem de erişilebilir ve istikrarlı dış kaynakların talep edilmesiyle karşılanabilmesini sağlama kabiliyeti” olarak tanımlamaktadır (EU Commission, 2000). Günümüzde gerek küresel anlamda gerekse daha yerel düzeyde üzerinde konuşulan konuların başında

enerji güvenliği gelmektedir. Enerji güvenliği kavramına ilişkin olarak genel anlamda iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan ilki enerjiye yoğunlaşırken, ikincisi güvenliğe ağırlık vermektedir. Enerji güvenliğinin, enerji ağırlıklı tanımı enerji havzalarının, kaynaklarının ve rezervlerinin bulunabilirliği, erişilebilirliği ve ispat edilebilirliği kavramlarını içine almaktadır. İkinci tanımlama olan güvenlik ağırlıklı tanımı ise enerji kaynaklarının daha çok işlenme safhalarına ilişkindir. Bu bağlamda enerjinin aranması, geliştirilmesi, üretilmesi, iletimi, dağıtımı, pazarlanması ve tüketimini içeren ağırlık ya da tesislerin her türlü saldırıya karşı fiziki ve siber anlamda korunması anlamını içermektedir (V. Ediger, 2007: 3). Bununla birlikte diğer bir tanımda enerji güvenliği, ekonominin ihtiyacı olan enerji hizmetlerinin sürekliliğinin sağlanabilmesi olarak da tanımlanmaktadır. Söz konusu tanımlara ek olarak 2000'li yılların başından itibaren enerji güvenliğine iklim değişikliği kavramı da eklenmiştir (Özer, 2008: 170-195). Enerji güvenliği, enerji kaynakları açısından zengin ülkeler ile enerji ihtiyacı olan ülkeler arasında farklı anlamlar içermektedir. Enerji tüketimi fazla olan ve kaynaklar konusunda sıkıntılar yaşayan ülkeler açısından enerji arz güvenliği ön plana çıkarken, enerji üreticisi olan ülkeler açısından da enerjinin yüksek fiyatta, devamlılık sağlanarak diğer ülkelere güvenli bir şekilde satılmasını öngören talep güvenliği ön plana çıkmaktadır (KDGM, 2017: 191).

Uluslararası sistemde ülkelerin enerji güvenliği, özellikle ekonomik güvenlik, siyasi güvenlik, askeri güvenlik, toplumsal güvenlik ve çevresel güvenlik faktörleri çerçevesinde zemin bulmaktadır. Örneğin; siyasi bir mesele olmasına rağmen zaman içerisinde bazı sorunların ekonomik yansımaları olmakta ve enerji sektörünü etkileyebilmektedir. 2006 yılında ortaya çıkan Ukrayna-Rusya Krizi ile daha da belirginleşen bu durum ülkelerin enerji güvenliği konusunda kayda değer tedbirler almasını zorunlu kılmıştır. Ülkeler ulusal çıkar ve güvenliklerinin devamını sağlayabilmesi için ilk önce enerji arz güvenliklerini garanti altına almaya çalışmakta ve söz konusu alanı enerji üreticisi ülkelerin bir caydırıcı silah olarak kullanmalarını engellemek istemektedir.

Türkiye açısından enerji güvenliği hem enerji ağırlıklı tanımı açısından hem de güvenlik ağırlıklı tanımı açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin enerji ithalatçısı bir ülke olması enerji talep güvenliğine öncelik veren ülkeler açısından büyük önem taşırken, Rusya'ya alternatif enerji güzergâhında olması da enerji arz güvenliğine önem veren ülkeler için kayda değer bir öneme sahiptir (Karagöl ve Kavaz, 2017: 222). Türkiye ve Balkan ülkeleri de dâhil edildiğinde Avrupa'nın yıllık doğalgaz tüketimi yaklaşık 500 milyar metreküp seviyesindedir. Hâlihazırda bu miktarın %30'u Rusya tarafından temin edilmektedir (Özdemir, 2017: 77-85). Mevcut durumda Rusya'nın Avrupa ülkelerine tedarik ettiği doğalgazın yarısından fazlası Ukrayna üzerinden taşınmaktadır. Söz konusu durum Türkiye güzergâhının Avrupa ülkeleri açısından ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle gerek Batılı ülkeler gerekse Türkiye yeni doğalgaz boru hattı projelerinin hayata geçirilmesine hız vermektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin kaynak ya da transit ülke olarak içerisinde bulunduğu Güney Kafkas Boru Hattı Projesi, Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi (TANAP), Trans Adriyatik Doğalgaz Boru Hattı Projesi (TAP) ve çalışmamızın da konusu olan Şırnak Doğal Gaz Boru Hattı projesi gibi yeni projeler gündeme gelmiştir. Bunlara ek olarak Rusya ile ortak yapılması planlanan ve Rus gazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınmasını sağlayacak olan Türk Akımı (Turkish Stream) projesi de mevcuttur. Nitekim bahse konu tüm boru hattı projelerinin güvenlik açısından çeşitli problemlerle karşılaşabileceği ve özellikle geçtikleri ülkelerin gerek siyasi, gerekse coğrafi istikrarsızlığından etkilenebileceği unutulmamalıdır. Öte yandan İsrail gazının Türkiye üzerinden uluslararası piyasalara çıkarılması da son dönemde sıkça dile getirilen bir konu olmuştur. Bu bağlamda İsrail fazlarından çıkarılan doğalgaz, alternatif projelere karşın Doğu Akdeniz Doğalgaz Boru Hattı projesi ile kısa ve az maliyetli bir şekilde Türkiye'ye ulaştırılacaktır. Böylelikle İsrail'in gaz sahasından çıkarılan doğalgaz

Adana'ya kadar uzanacak bir boru hattı ile önce Türkiye'ye, ardından TANAP ve TAP üzerinden Avrupa'ya ulaştırılacaktır (Karagöl ve Özdemir, 2017: 50-5).

Enerji güvenliği bağlamında muhakkak ele alınması gereken bir diğer kavram *kritik altyapı* güvenliğidir. Enerji taşınım hatları kritik altyapılar içerisinde yer aldığından dolayı söz konusu kavramı da tanımlamamız faydalı olacaktır. Kritik altyapı kavramı literatürde ilk defa ABD Başkanı Bill Clinton tarafından 15 Temmuz 1996 tarihinde yayımlanan 13010 sayılı Başkanlık Kararnamesinde kullanılmıştır (Executive Order, 1996). Bu kararnamede kritik altyapılar şu şekilde tanımlanmıştır: Bazı ulusal altyapılar o kadar hayatidir ki bunların yetersizliği ya da yok olması ABD'nin savunması ve ekonomik güvenliği üzerinde sarsıcı bir etkiye sahip olacaktır. Bu kritik altyapılar telekomünikasyon, elektrik üretim ve dağıtım sistemleri, gaz ve petrol depolama ve dağıtım sistemleri, bankacılık ve finans, ulaşım, su şebekesi, acil durum hizmetleri ve hükümetin devamlılığı olarak tanımlanmıştır. Söz konusu metinde kritik altyapılara yönelik tehditler ikiye ayrılmıştır. Bunlardan birincisi kritik altyapı tesislerine yönelik fiziksel saldırıları kapsarken, ikincisi ise kritik altyapıları kontrol eden sistemlere yönelik elektronik, radyo frekanslı ya da bilgisayar temelli (siber) saldırıları içermektedir. Öte yandan kritik altyapıların çoğunluğunun genelde özel sektöre ait olması ve özel sektör tarafından işletilmesinden dolayı kritik altyapıların korunması ve çalışmalarının devamı için kamu sektörü ve özel sektörün işbirliği yapması ve ortak hareket stratejileri üretmeleri gerekmektedir. Bu açıdan kritik altyapılar içerisinde değerlendirilen enerji taşınım hatlarının ve özellikle de boru hatlarının terörist saldırı gibi güvenlik tehditlerinden korunmasında devletin sahip olduğu imkânların kullanılması büyük önem taşımakta ve bir zorunluluk arz etmektedir. Küreselleşen dünya ve sınırların ortadan kalkması ile birlikte söz konusu yapılara yönelik gerçekleştirilen saldırılar yalnız ekonomik sonuçlar değil aynı zamanda siyasi ve çevresel etkiler de meydana getirmektedir. Bu açıdan kritik altyapılara yönelik güvenlik perspektifini geniş bir çerçevede ve farklı sektörleri içeren bir konsept ile ele almak faydalı olacaktır.

3. Türkiye-Irak İlişkilerinde Enerji

Türkiye bölgesinde, gelişen sanayisi ve sahip olduğu nüfus açısından büyük miktarda enerjiye ihtiyaç duyan bir ülke konumundadır (Karagöl ve Kaya, 2014). Bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin, enerji ihtiyacının giderek arttığı ve enerji arz güvenliği açısından enerji kaynaklarında çeşitlendirmeye gitmeye çalıştığı görülmektedir. Söz konusu enerji talebini karşılamak için Türkiye'nin enerji arzı bağlamında ülke çeşitlenmesine gitmesi ve yalnız birkaç ülkeye olan bağımlılığını ortadan kaldırması gerekmektedir. Bu kapsamda Bağdat gerek sahip olduğu petrol kuyularından gerekse de doğalgaz kaynaklarından dolayı Türkiye açısından önemli bir enerji alternatifi olarak değerlendirilebilir. Türkiye ile Irak arasındaki enerji ilişkileri çok köklü bir geçmişe sahiptir. Söz konusu ilişkilere son yıllarda yeni bir aktör olarak İKBY de dâhil olmuştur. Bu konu bağlamında Ankara, Bağdat ve Erbil arasında karmaşık bir üç taraflı ilişkinin meydana geldiğini söylemek mümkündür.

Irak'ta petrol bulunduktan sonra bölgeye gelen İngilizler 20. yüzyılın başında itibaren Kerkük bölgesinde bulunan petrolü Hayfa Limanı üzerinden ihraç etmeye başlamıştır. 20. yüzyılın ortalarından itibaren Irak'ın Basra bölgesine yakın yerlerde keşfedilen geniş petrol rezervlerinin Basra limanı üzerinden kolay bir şekilde ihraç edilmeye başlaması kuzeyde bulunan kaynakların uzun bir süre ikinci plana atılmasına neden olmuştur. Türkiye ile Irak arasındaki enerji ilişkisi 1970'li yılların başında gelişme göstermeye başlamıştır. İki ülke arasında 1973'te imzalanan anlaşma ile inşa edilen Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı Irak'ın Kuzeyinde bulunan Kerkük'ün yeniden enerji konusunda önemli bir merkez olmasını sağlamıştır (Balcı, 2014: 11).

Öte yandan Türkiye ile Irak'ın kuzey bölgesinde bulunan Kürt yönetimi arasındaki enerji ilişkileri özellikle Körfez Savaşı nedeniyle kesintiye uğramıştır. Bu dönemde Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattının kapatılması sonucu bahse konu bölgeden Türkiye'ye yönelik başlayan tankerlerle petrol ihracı üzerinden tarafların yeni bir ilişki biçimi geliştirmeye başladığını söyleyebiliriz. Bu çerçevede,

önceki dönemlerde iki aktör arasında daha çok PKK ile mücadele gibi güvenlik konuları çerçevesinde gelişen ilişkiler ilk defa farklı bir konsepte taşınmıştır. Öte yandan Kuzey Irak'taki Kürt grupların özerk bir yapıya kavuşması ve bölgede önemli miktarda petrol ve doğalgaz kaynaklarının keşfedilmesinin enerji bağlamındaki ilişkilere yeni bir boyut kattığı öne sürülmektedir. Ayrıca 2010'lu yıllardan itibaren Türkiye'de çatışmaların durduğu ve PKK'nın sözde ateşkes ilan ettiği dönemde enerji meselesinin, Türkiye ile IKBY arasındaki ilişkilerde temel bir dinamik haline dönüştüğünü görmek mümkündür (Balci, 2014: 11). Bununla birlikte özellikle Türk müteahhitlik firmalarının IKBY'deki enerji sektörünün gelişiminde önemli bir faktör olduğu da göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda bütçe payı üzerinden Erbil'e Bağdat'tan gelen petrol ve doğalgaz gelirleri ile doğrudan yabancı yatırım ve ticarete yönelik olumlu politikaların Kuzey Irak'taki ekonomik büyümenin nedeni olduğu bir gerçektir (Mills, 2013: 58).

Irak'ın kuzeyinde bulunan petrol kaynakları Irak'ın toplam petrol rezervlerinin yalnızca onda birini oluştursa da bölgedeki ülkeler açısından değerlendirildiğinde bu miktar oldukça önemli bir hale gelmektedir. Kerkük ve Erbil bölgesinde keşfedilmiş petrol rezervlerinin, OPEC üyesi Ekvator ya da Azerbaycan'daki rezervlerden muhtemelen daha fazla olduğu ifade edilmektedir. Öte yandan IKBY'nin, gelecek dönemde Ekvator ya da Azerbaycan'ın üretiminden daha büyük miktarda petrol üretimini artırmayı planladığı görülmektedir. Ayrıca yapılan tahminler bağlamında, IKBY'nin üretimi artırması gelecek yıllarda petrol gelirlerinin yıllık 35 milyar dolarlık bir seviyeye ulaştırabileceğini ortaya koymaktadır (Mills, 2013: 52).

ABD'nin Irak'taki askerlerini çekmesinin ardından Kuzey Irak bölgesinde bulunan enerji kaynaklarının kullanımına ilişkin yasal düzenlemelerin uluslararası alanda bilhassa bölgede tekrar gündeme geldiği görülmektedir. Özellikle Erbil ile Bağdat arasında tartışmaya konu olan Petrol ve Doğalgaz Yasası, IKBY yönetiminin bölgesindeki enerji kaynaklarının kullanımı konusunda inisiyatifi eline alması için önemli dönüm noktalarından birini oluşturmaktadır. 2007 yılında söz konusu Kanunun IKBY Meclisinde kabul edilmesi ile birlikte yabancı enerji şirketleri ile yapılacak görüşmelerin ve enerji ihracı noktasında atılan adımların Erbil tarafından yasal bir zemine oturtulmaya çalışıldığı görülmektedir (Balci, 2014: 7-12). Bu dönemde Ankara'nın enerji bağlamında Erbil ile geliştirdiği yakın ilişkiler Bağdat tarafından her ne kadar sıcak karşılanmasa da Merkezi hükümetin, söz konusu duruma günün koşulları gereği ve IKBY'nin uluslararası alanda elde ettiği meşruluk sayesinde çok fazla müdahil olamadığı görülmektedir (Balci, 2014: 14).

Enerji açısından Irak'taki taraflara baktığımızda genel anlamda yasal çerçevenin sıkıntılı olduğu, öte yandan Anayasa'nın oldukça muğlak olmasından dolayı taraflar için belirsiz bir durumun ortaya çıktığını söylemek mümkündür (Mills, 2013: 52). Söz konusu yasal belirsizliğin dönem dönem Erbil, Ankara ve Bağdat üçgeninde gerginliklere ve olumsuzluklara neden olduğu müşahade edilmektedir. Öte yandan, Amerikan askerlerinin Irak'tan çekilmesinin ardından, Merkezi Yönetimin enerjiye ilişkin etki alanını arttırdığı, bu bağlamda IKBY'nin büyük petrol şirketleri ile yaptığı antlaşmaların yasal olmadığına dair eleştirilerin Bağdat yönetimi tarafından sıkça dile getirildiği görülmektedir (Balci, 2014: 7-18).

Türkiye'nin dış politikasında enerji önemli bir değişkendir. Bu kapsamda Irak'ın komşu bir ülke olması ve yakın bir coğrafyada bulunmasından dolayı ayrı bir yere ve öneme sahip olduğu muhakkak bir gerçektir. Bu açıdan bakıldığında Ankara'nın enerji alanındaki çıkarlarının Irak özelinde Bağdat'ta olduğu, diğer taraftan Türkiye'nin kendi içerisinde bir güvenlik meselesine dönüşmüş olan Kürt sorunu ve İran ile yaşadığı bölgesel rekabetten dolayı geleneksel dış politikasının Bağdat'ta güçlü bir merkezî yönetimi öncesini zorunlu kıldığı da bir realitedir. (İşeri ve Dilek, 2013: 26). Ankara'nın Irak'ta hali hazırda var olan boru hatları ile petrol ya da yapılması planlanan taşınım hatları ile doğalgaz almaya başlaması, Türkiye'nin pazarlık gücünü artıracak, Azerbaycan, Rusya ve İran gibi ülkelere karşı elini

güçlendirecektir. Örneğin Irak'tan tedarik edilecek petrol ya da doğalgaz, özellikle de doğalgaz Türkiye açısından çok düşük maliyetli olacak ve diğer doğalgaz tedarikçisi ülkelere karşı Ankara'nın bağımlılığını azaltacaktır.

Bir başka açıdan bakıldığında, Irak yeraltı enerji kaynaklarının yoğun olarak bulunduğu zengin petrol rezervlerine ve doğalgaz fazlarına sahip bir ülkedir. Ülkenin güneyinde bulunan Basra bölgesi ve kuzey kısmında yer alan Kerkük gibi alanlar yeraltı kaynakları açısından oldukça zengin havzalardır. Bu bölgedeki enerji kaynaklarının Avrupa gibi pazarlara taşınması gerek Irak gibi arz ülkeleri açısından, gerekse de Batıda yer alan ve enerji ihtiyacı olan talep ülkeleri açısından büyük önem taşımaktadır (Mills, 2013: 53). Bu bağlamda Türkiye'nin sahip olduğu coğrafi konum avantajı ile birlikte bu iki pazar arasında bir transit ülke olması ve söz konusu enerji kaynaklarının güvenli bir şekilde taşınmasını sağlaması Ankara'ya her açıdan çeşitli avantajlar sağlayacaktır. Öte yandan Erbil ve Kerkük çevresinde bulunan doğalgazın Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınması ve söz konusu kaynağın Nabucco Projesinin hayata geçirilememesinin ardından gündeme gelen Güney Gaz Koridoru (GGK) projesine entegre edilmesi, Türkiye açısından yalnızca enerji arz güvenliğini ve enerji kaynak çeşitliliğini sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda ülkelerin yeni ekonomik ve siyasi entegrasyon modellerini oluşturmasına da katkı sunacaktır (Karagöl ve Kaya, 2014: 8).

Türkiye-Irak ilişkilerinde enerji, çoğu zaman aktörler arasında gerginleştirici ve ilişkileri olumsuz etkileyen bir unsur olsa da, gelecek açısından işbirliği ve ortaklık nesnesi haline dönüşebilir. Ancak Ankara'nın Erbil ile kuracağı enerji ilişkileri bölgesel anlamda çeşitli avantajlar sağlasa da uzun vadede Bağdat yönetimi ile tafisi mümkün olmayan kırılmalara da sebebiyet verebilir (Mills, 2013: 54). Bu bağlamda Türkiye İKBY ile geliştirdiği enerji ilişkilerini, Bağdat'ın da hassasiyetlerini göz önünde bulundurarak sadece dar güvenlik çerçevesinde değil daha geniş bir yaklaşım olan *sektörel analiz* çerçevesinde geliştirmelidir. Bu kapsamda Ankara, Bağdat ile enerji ilişkilerini geliştirirken yalnızca salt güvenlik başlıkları olan askeri ve siyasi güvenlik değişkenleri değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve çevresel güvenlik unsurları da göz önünde tutulmalıdır. Nitekim her güvenlik başlığı önemli olsa da, özellikle PKK terör örgütünün bölgedeki varlığı askeri ve siyasi güvenlik başlıklarının önemini bir kat daha arttırmaktadır (İşeri ve Dilek, 2013: 29). Öte yandan taşınan nesnenin ekonomik bir değere sahip olması ve farklı piyasalar arasında bir değişimin söz konusu olması enerji güvenliğinde, ekonomik güvenliği de ön plana çıkarmaktadır.

Yeraltı enerji kaynakları açısından zengin bir bölge olan Kuzey Irak özellikle 2010 sonrası dönemde enerji şirketleri için önemli bir çalışma alanı olmuştur. İKBY'de bulunan rezervlerin keşfedilmesi ile birlikte büyük enerji şirketlerinin 2011 yılından itibaren bölgeye yatırım yapmaya başladığı ve söz konusu bölgeden çıkarılan enerji kaynaklarının çıkarılması, işlenmesi ve transferi konusunun gündeme geldiği görülmektedir (Balcı, 2013: 298). Bağdat ve Erbil arasındaki ilişkilerin/sorunların özellikle iki ana madde üzerinde yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Bunlar; Irak'ın kuzeyinde bulunan ve enerji kaynakları bakımından zengin olan, bununla birlikte statülerine ilişkin tartışmalar da barındıran birkaç vilayetin yönetimi ve gelirlerinin nasıl kullanılacağı, ayrıca Erbil ile Bağdat arasında hemen hemen her yıl baş gösteren bütçe krizidir (Mills, 2013: 54). Bu çerçevede Erbil'in yabancı şirketlerle yaptığı enerji antlaşmaları, Merkezi Hükümet tarafından yasalara aykırı bir durum olarak nitelendirilmektedir. Öte yandan İKBY'nin imzaladığı uluslararası petrol anlaşmalarının Bağdat'ın imzaladıkları ile karşılaştırıldığında yabancı şirketler tarafından çok daha cazip olarak değerlendirildiği, özellikle Erbil'in uluslararası şirketlere yaklaşık %20 oranında kâr payı vermesinin bunun en büyük nedeni olduğu dile getirilmektedir. Bağdat, geçen süre içerisinde Erbil'in bağımsız enerji politikasına karşın birçok uluslararası tedbire başvurmasına rağmen kalıcı bir çözüm bulamamıştır (Mills, 2013: 54-56).

3.1. Kerkük- Yumurtalık Petrol Boru Hattı (Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı)

Irak Cumhuriyeti'nin gelirlerinin büyük bir bölümü petrolden elde edilen gelirlerden oluşmaktadır. Bu rakam yaklaşık Irak GSYH'nın %75'ine tekabül etmektedir. 2015 yılı BP verilerine göre Irak dünya petrol rezervlerinin %8,8'ine sahiptir. Bu oran yaklaşık 150 milyar varil petrole denktir (BP, 2015). 2003 öncesi dönemde Irak'ın petrol üretiminin bir hayli arttığını söylemek mümkündür. Özellikle 1998-2002 yılları arasında Irak'ın günlük petrol üretimi 2,1 milyon varile ulaşmıştır. Ancak ABD'nin müdahalesi süresince petrol üretimi önemli düşüş göstermiş ve söz konusu düşüş, 2006 yılının sonlarına kadar devam etmiştir. 2007 yılı itibarıyla ise Irak'ın petrol üretim miktarları yeniden eski seviyelerine dönmüştür. Üretimdeki artışta Irak'ın güvenliğindeki kısmi iyileşme, petrol sahalarının ve taşıma hatlarına yönelik gerçekleştirilen saldırılardaki görece azalma etkili olmuştur. Irak'ın sahip olduğu kaynakları daha verimli kullanmak ve üretimde istediği seviye olan günlük 6 milyon varile ulaşabilmek için altyapı ve tesis yatırımları yapması gerekmektedir. Öte yandan yatırım kadar önemli olan bir diğer unsur da petrol hırsızlığı, kaçakçılık ve sabotaj gibi güvenlik risklerini ortadan kaldırmaktır. Irak'ın enerji altyapısına baktığımızda, gaz taşınım hatlarının toplam uzunluğunun 2.250 km, sıvı petrol gazı taşınım hatlarının toplam 918 km, ham petrol taşınım hatlarının ise 5.509 km olduğu görülmektedir.

1970'li yıllar itibarıyla ortaya çıkan iki gelişme Irak'ın bölge ve dünya enerji politikasındaki etkisini artırmıştır. Söz konusu dönemde patlak veren petrol krizi ve Saddam'ın Irak petrollerini millileştirmesi gibi gelişmeler ile birlikte hızlı bir kalkınma yaşayan Irak, petrolden aldığı güç ile bölgede etkinliğini artırmayı amaçlamış, bununla birlikte bir yalnızlaşma yaşamıştır (Yergin, 2013: 724-725). Bu doğrultuda petrol ihracı için aktif olarak kullandığı boru hatlarının yetersiz kalmasından dolayı Bağdat enerji transferi için daha güvenli ve istikrarlı yollar aramaya başlamıştır. Nitekim bu noktada Türkiye, Irak için önemli bir müttefik ve geçiş ülkesi olarak ön plana çıkmıştır. Bu kapsamda, 27 Ağustos 1973 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Cumhuriyeti hükümetleri arasında Ham Petrol Boru Hattı Anlaşması imzalanmış ve bu anlaşma gereğince Irak'ın kuzeyinde bulunan üretim tesislerinden elde edilecek petrolün Ceyhan (Yumurtalık) Deniz Terminali'ne ulaştırılması amacıyla Kerkük-Yumurtalık boru hattı inşa edilmeye başlanmıştır. 1973'te imzalanan antlaşmaya göre boru hattının güzergâhı Kerkük'ten başlayıp Hatay'ın Dört Yol ilçesinde son bulacağı belirtilmiştir. Kerkük-Yumurtalık hattı Irak sınırlarından Türkiye'ye girdikten sonra Şırnak'ın Cizre ilçesinden geçerek Mardin, Bozova ve Osmaniye üzerinden Adana'ya kadar uzanmıştır. Antlaşmada boru hattının uzunluğu 1125 kilometre olup 625 kilometresinin Türkiye sınırları dâhilinde olacağı belirtilmiştir. Kesin olmayan rakamlara göre, Kerkük-Yumurtalık hattının yapımına harcanan meblağ günün koşulları ile yaklaşık 400 milyon doları bulmuştur (Milliyet Gazetesi, 1973). Söz konusu rakamın yaklaşık 300 milyon dolarının Ankara tarafından hattın inşası için harcandığı ifade edilmiştir. Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattının inşasına ilk olarak 1973 yılında başlansa da inşa çalışmalarına uzun bir süre ara verilmiş, söz konusu petrol boru hattının yapımına 1976 yılında tekrar başlanılmıştır. Kerkük-Yumurtalık hattının I. Hattını oluşturan 641 km'si Türkiye'de olmak üzere toplam uzunluğu 986 km'lik olan I.Hat 1977 yılında tamamlanmış ve ilk tanker yüklemesi 25 Mayıs 1977 tarihinde gerçekleşmiştir. Boru çapının kalınlığı 40 inç olan I. hat yıllık 35 milyon ton petrol taşıma kapasitesine sahiptir. Kerkük-Yumurtalık hattının petrol taşıma kapasitesini artırmak için ikinci hattın yapılmasına karar verilmesi ile ilk hatta paralel olarak I. Hat'ın inşasına başlanmıştır. 1987 yılında yapımı tamamlanan II. Hat'ın hizmete girmesi ile birlikte boru hattının toplam petrol taşıma kapasitesi yaklaşık 80 milyon ton petrole ulaşmıştır. 1985 yılında kapasite artırma kararı alınan ve yapımına başlanan II. Hat'ın inşası 1987 yılında tamamlanmıştır. Söz konusu hattın boru çap kalınlığı 46 inç olup I. Hat'tan daha fazla petrol taşıma kapasitesine sahiptir.

Tablo 1: Kerkük-Yumurtalık Petrol Hattı (Irak-Türkiye Ham Petrol Hattı) Uzunlukları

	Irak	Türkiye	Toplam
I. Hat	345	641	986 km.
II. Hat	234	656	890 km.
Toplam	579	1.297	1.876 km.
	Irak	Türkiye	Toplam
I. Hat	345	641	986 km.
II. Hat	234	656	890 km.
Toplam	579	1.297	1.876 km.

Kaynak: TÜİK

Irak'tan Türkiye'ye petrol taşıyan boru hattının Yumurtalık kısmında tanker yüklemeleri için kullanılan 2 km uzunluğunda bir adet iskele bulunmaktadır. Söz konusu iskeleden dört tankere petrol yüklemesi yapılabilmektedir. Kerkük-Yumurtalık boru hattından 1990 yılında 339 milyon 939 bin varil petrol Türkiye'ye taşınmıştır. Irak ham petrolünü Türkiye'ye taşıyan söz konusu hattın taşınan petrol miktarı özellikle 11 Eylül 2001 sonrası dönemde bölgede ortaya çıkan Irak müdahalesi beklentileri ve 2003 yılında ABD tarafından başlatılan Irak müdahalesi ile 2002-2007 yılları arasında Kerkük-Yumurtalık hattından sağlanan petrol miktarı önemli derecede azalmıştır. Türkiye aynı dönemde daha çok Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru (BTC) Hattını kullanmıştır. Kerkük- Yumurtalık Petrol Boru Hattı sahip olduğu kapasite açısından dünya petrol taşınım hatları açısından büyük bir öneme sahiptir. Ancak söz konusu hattın istikrarsız bir bölgede bulunması ve sürekli saldırı/sabotajlara maruz kalmasından dolayı petrol akışında yaşanan kesintiler küresel petrol piyasalarını da olumsuz etkilemektedir. 2015 BP istatistiklerine göre dünyanın en büyük 6. petrol üreticisi olan Irak'ın, Türkiye üzerinden uluslararası enerji piyasasına çıkmasını sağlayan bu boru hattında meydana gelen bir kesinti hali ile petrol fiyatlarında bir dalgalanma meydana getiriyor (BP, 2015). Nitekim bu sebepten dolayı, Kerkük-Yumurtalık boru hattının güvenliğinin sağlanması ve tam kapasiteyle çalışması dünya petrol piyasalarındaki ham petrolün fiyatlarını doğrudan etkileyebilecek, özellikle de petrolün girdi olarak kullanıldığı ekonomiler için maliyet indirimi olarak katkı sağlayacaktır. Bu kapsamda Kerkük-Yumurtalık Hattında meydana gelen bir kesinti hiç kuşkusuz en fazla transit ülke konumunda olan Türkiye'yi etkilemektedir. Buna en güzel örnek 1990'lı yılların başında patlak veren Körfez Savaşı dönemidir. Söz konusu dönemde yaklaşık altı yıl boyunca petrol akışında meydana gelen kesintilerin Ankara'ya maliyeti yaklaşık 2 milyar dolar olmuştur.

Irak sahip olduğu petrol kaynaklarının yanı sıra önemli derecede doğalgaz kaynağını da sınırları içerisinde bulundurmaktadır. Özellikle ülkenin kuzeyinde bulunan doğalgazın Kerkük-Yumurtalık Boru Hattına benzer bir boru hattı ile Türkiye'ye getirilmesi uzun süredir gündemde olan bir projedir. Ancak Irak'ın içinde bulunduğu istikrarsız ortam ve kaos söz konusu yatırımlara engel teşkil edebilir. Siyasi istikrar sağlanmadan büyük yatırımlara girmek çok akıllıca olmaz. Öte yandan, Irak'ın hali hazırda sahip olduğu diğer petrol boru hatlarının Kerkük-Yumurtalık Boru Hattına göre çok daha eski olması, Bağdat'ı bahse konu hattı kullanmaya yönlendirmektedir. Ankara, uzun zamandır Irak ile Türkiye arasında inşa edilmesi planlanan Irak-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı ile Irak doğalgazını yalnız iç talebi için değil aynı zamanda söz konusu kaynakları Akdeniz üzerinden uluslararası piyasalara ulaştırılmasını sağlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, Bağdat'ın sahip olduğu doğalgaz Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılacak ve Türkiye enerji talep güvenliği açısından önemli bir pozisyon elde etmiş olacaktır. Öte

yandan bu durum gerek Türkiye'nin gerekse Avrupalı ülkelerin petrol ve doğalgaz arz güvenliğine önemli bir katkı sağlayacaktır.

Türkiye, Irak doğalgazını toprakları üzerinden uluslararası piyasalara ulaştıracak bir projenin yanı sıra sahip olduğu diğer petrol taşıma hatlarını da Kerkük-Yumurtalık Boru Hattıyla birleştirdiğinde önemli bir enerji üssü olabilme kapasitesine sahip olacaktır. Böyle bir durum, Türkiye'nin elini güçlendirecek ve dünya enerji piyasasında söz sahibi yapacaktır.

3.2. Kerkük- Yumurtalık Petrol Boru Hattı'nın Güvenliği ve Ekonomik Boyutu

Kuzey Irak'tan geçerek ülkemize gelen Kerkük-Yumurtalık petrol hattı istikrarsızlıkların yoğun olarak yaşandığı ve güvenlik sorunlarının sık görüldüğü bir coğrafyada olmasından dolayı birçok saldırı ve sabotaja maruz kalmıştır. Öte yandan 2007 yılından sonraki süreçte İKBY'nin aktör olarak enerji oyununa dâhil olması ve Merkezi Irak Hükümeti ile petrol konusunda yaşadıkları gerginlikler Irak'tan Türkiye'ye akan petrolü daha da önemli bir hale getirmiştir (Varol,2016).

Kerkük-Yumurtalık Petrol Hattına yapılan saldırılar birkaç farklı amaç çerçevesinde gerçekleşmektedir. Söz konusu girişimleri hırsızlık (kaçakçılık), sabotaj ve terör saldırısı olarak değerlendirmek mümkündür. Boru hatlarından petrol çalmak amacıyla gerçekleştirilen saldırılar musluk açma olarak tabir edilen girişimlerdir. Özellikle Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattına yönelik sıkça gerçekleştirilen musluk açma eylemleri diğer taşınım hatlarına yönelik olarak da sıkça gündeme gelmektedir. Türkiye'de meydana gelen musluk açma girişimlerine ilişkin medyadan elde edilen veriler çerçevesinde 2003 yılından 2008 yılına kadar geçen sürede Kerkük-Yumurtalık ve BTC dâhil olmak üzere, Türkiye'de bulunan boru hatları üzerinde yaklaşık 411 kanuna aykırı musluk açma vakasının gerçekleştiği görülmüştür (Eissler, 2012). Öte yandan son 10 yılda güvenlik güçlerinin, özellikle de kırsalda görev yapan jandarma ve güvenlik korucularının caydırıcı çabaları, güvenlik alanındaki teknolojik gelişmelerin artması ve söz konusu teknolojinin boru hatları güvenliğine entegre edilmesi ile birlikte musluk açma ve hırsızlık vakalarında kayda değer bir azalma olmuştur (Alsancak, 2010).

Boru hatlarına yönelik terör saldırılarını analiz ettiğimizde ise PKK terör örgütünün özellikle Irak ve Türkiye'nin çıkarlarına zarar vermek ve İKBY'nin son dönemde elde ettiği petrol gelirlerinden pay almak için gerek Irak sınırları içerisinde gerekse Türkiye 'de Kerkük-Yumurtalık petrol hattı başta olmak üzere birçok kritik enerji altyapısına yönelik saldırılar gerçekleştirdiğini görmek mümkündür (M. Goodarzi, 2009: 109). PKK terör örgütü, özellikle Türkiye için yüksek öneme haiz olan boru hatlarını birincil hedef olarak görmekte ve bu altyapılara yönelik dönem dönem saldırılar gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda, Alsancak'a göre PKK terör örgütü 2004 yılından 2010 yılına kadar geçen süre içerisinde Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattına yönelik Türkiye tarafında en az 20 saldırı düzenlemiştir (Alsancak, 2010). Alsancak aynı çalışmasında PKK'nın 2005 yılından 2010 yılına kadar olan süreçte İran-Türkiye petrol hattının da defalarca hedef aldığını dile getirmiştir. Öte yandan, 5 Ağustos 2008 tarihinde Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattına yönelik gerçekleştirilen bombalı saldırı sonucunda söz konusu hat yaklaşık iki hafta kullanılamamıştır. PKK terör örgütünün üstlendiği bu saldırının faturasının 1,5 milyar dolar civarında olduğu belirtilmiştir (Alsancak, 2010).

4. Sonuç

Günümüz dünyasında güvenlik artık modern tanımı çerçevesinde ele alınmaktadır. Geçmiş dönemlerde yalnız askeri ve siyasi boyutta ele alınan güvenlik kavramı küreselleşen dünya ve eleştirel kuramların da etkisi ile 1980'li yıllarla birlikte farklı sektörleri de içine alarak anlam genişlemesine uğramış ve yeni bir muhteva kazanmıştır. Bu çerçevede Kopenhag Okulu'nun öncülük ettiği modern güvenlik anlayışının yeni güvenlik tanımlamasında sivil unsurların sıklıkla yer bulduğunu görmek mümkündür. Kopenhag Okulu'nun ortaya koyduğu ve özellikle sektörleri önceleyen güvenlik anlayışı, klasik güvenlik yaklaşımında mevcut olan ve yalnız askerî güvenlik ile siyasî güvenlik konularını

önceleyen anlayıştan tamamen farklıdır. Modern güvenlik anlayışında güvenlik daha fazla değişken tarafından etkilenmektedir. Bu kapsamda yeni unsurların işin içine dâhil olduğu görülmektedir. Askeri ve siyasi konuların yanı sıra güvenliğin ekonomik, toplumsal ve çevresel boyutlarının etkili olduğu ve güvenlik konuları ile ilişkili olduğu Kopenhag Okulu yaklaşımının önemli tezlerinden biridir (Buzan, 2008: 107-123). Öte yandan devletlerin gelişmişliği ve kalkınmasına paralel olarak güvenlik sektörlerinin önceliği de değişkenlik gösterebilmektedir. Bu bağlamda, ekonomik güvenliğin bazı dönemlerde ve bazı coğrafyalarda askeri ve siyasi güvenliğin önüne geçtiği de olmuştur. Kopenhag Okulu'nun sektörel analiz yaklaşımı güvenliği daha geniş bir çerçevede ele alarak ülkeler arasındaki güvenlik ilişkilerinin de bu bağlamda farklı sektörler üzerinden olumlu ya da olumsuz etkilenebileceğini savunmaktadır. Bu kapsamda enerji taşınım hatlarının güvenliğini analiz ettiğimiz bu çalışmada, Irak ile Türkiye arasındaki enerji ilişkisinin ve iki ülke arasında bulunan mevcut petrol boru hattı ile yapılması planlanan projelerin tarafların güvenliğine oluşturacağı muhtemel etkiler üzerinde durulmuştur.

Irak ile Türkiye komşu iki ülke olarak tarihsel derin bağlara sahiptir. İki ülkenin de Osmanlı bakiyesi devletler olması ortak kültürel ve etnik bağlara sahip olmalarının yanında Musul ve Kerkük gibi coğrafi sorunlar yaşamalarına da neden olmuştur. Öte yandan her iki ülkenin sınırları içinde yaşayan Kürt nüfus gerek Bağdat açısından gerekse Ankara için kayda değer bir güvenlik problemi olagelmıştır. İki ülke arasındaki enerji alanındaki ilişkiler ise petrol kaynakları bakımından çok zengin olan Irak'ın petrollerini millileştirmesi süreci ile başlayan 1970'li yıllara dayanmaktadır. Bu yıllarda inşasına başlanan Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattının hizmete girmesi ile iki ülke arasında kayda değer bir seviyede karşılıklı bağımlılığın oluştuğunu söylemek mümkündür. Özellikle Kerkük-Yumurtalık'ın ikinci hattının da devreye girmesi bu karşılıklı bağımlılığı daha da artırmıştır (Korol, 2016)

Enerji kaynakları, Türkiye gibi gelişmekte olan ve enerjiyi sanayisinde ara girdi olarak kullanan ülkeler için büyük önem taşımaktadır. Öte yandan dünya üzerinde enerji tedarikçisi ülkelerin sayısı sınırlı iken tüm ülkeler enerjiye ihtiyaç duymaktadır. Bu açıdan bir ülke için kesintisiz, güvenli ve en ucuz enerjiyi elde etmek optimal hedef olarak tanımlanabilir. Enerji açısından kıt kaynaklara sahip Türkiye gibi ülkeler enerji arz güvenliklerini sağlamayı öncelikli hedef olarak belirlemelidirler. Türkiye enerji arz eden ülkeler ile enerji talep eden ülkeler arasındaki coğrafi avantajı iyi kullanarak bu hedefe kolay bir şekilde ulaşabilir. Türkiye'nin en önemli sorunu enerji portföyünün çeşitlendirememiş olmasıdır. Özellikle de doğalgaz konusunda Rusya'ya olan %65 oranındaki bağımlılığın Türkiye'nin enerji konusundaki en büyük handikaplarından bir olduğu söylenebilir (Özdemir, 2017: 118). Bu noktada Türkiye'nin yeni doğalgaz kaynaklarına yönelmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, Ankara için doğalgaz portföyünü çeşitlendirmek için birçok seçenek ortaya çıkmaktadır. İran'dan gelen gaz miktarının artırılması, TANAP gibi projelerle Hazar Havzasındaki doğalgazın ve Orta Asya doğalgazının Türkiye'ye getirilmesi, Katar doğalgazı ve İsrail doğalgazının temin edilmesi bu seçeneklerden başlıcaları olarak değerlendirilebilir. Öte yandan Türkiye'nin komşusu olan ve kuzeyinde zengin doğalgaz kaynaklarına sahip olan Irak'taki doğalgazın getirilmesi de önemli bir diğer seçenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede Türkiye ekonomik güvenliğini sağlamış olacaktır.

Boru hatları gibi kritik altyapılar her zaman için terör örgütleri açısından bir hedef olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Kerkük-Yumurtalık boru hattının 2004-2010 yılları arasında yaklaşık 20 defa PKK terör örgütünün saldırısına maruz kaldığı görülmektedir (Alsacak, 2010). Her ne kadar petrol boru hatları ile doğalgaz boru hatları arasında farklılıklar bulunsun da Kerkük-Yumurtalık petrol hattındaki örnekten yola çıkılarak, Irak'tan Türkiye'ye yapılması planlanan yeni projelerin de PKK tarafından hedef alınması muhtemeldir. Nitekim Türkiye'nin enerji altyapı güvenliğine yönelik çalışmalarını artırması gerekmektedir. Birçok ülkede bu konuya ilişkin özel birimler mevcut iken Türkiye'de kritik altyapı güvenliğine ilişkin doğrudan sorumlu bir kurumun bulunmaması büyük bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Bu görev için Türkiye'nin yeni bir müstakil birim oluşturması faydalı

olacaktır. Böyle bir birimin oluşturulması Türkiye'nin enerji hub'ı olması yolunda da katkı sağlayacaktır. Nitekim enerji yatırımları ekonomik anlamda büyük bütçeli yatırımlardır. Bu bağlamda, devletler ve büyük şirketler güvenli ve istikrarlı gördükleri ülkelere ve bölgelere yatırım yapmaktadırlar.

Sonuç olarak Irak-Türkiye enerji ilişkileri üzerine güvenlik stratejisi geliştirilirken, özellikle Kerkük-Yumurtalık boru hattının maruz kaldığı saldırıların türü ve saldırının yapıldığı bölgeler dikkate alınarak bir politika belirlenmesi, ekonomik strateji geliştirilmesi ve uzun vadeli planlama yapılmasının yerinde olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda teknolojinin gelişmesi ile ortaya çıkan DRONE gibi araçlar ile HAVELSAN ve ASELSAN gibi kuruluşlar tarafından geliştirilen yeni teknolojilerin de kullanılması yararlı olacaktır.

Kaynakça

Ak T. (2013). Çevre ve güvenlik ilişkisi bağlamında çevresel güvenlik kavramı, *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1-2): 99-115.

Alsancak, H. (2010). The role of Turkey in global energy: bolstering energy infrastructure security, *Journal of Energy Security*, Mayıs (1).

Balcı, A. (2014). Enerjisine kavuşan komşuluk Türkiye-Kürdistan bölgesel yönetimi ilişkileri, *SETA Analiz*, (2014).

Balcı, A. (2013). *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar, Etkileşim Yayınları*, İstanbul.

BP Statistical Review of World Energy 2015, http://www.bp.com/content/dam/bp-country/de_de/PDFs/brochures/BP-statistical-review-of-world-energy-2015-full-report.pdf. 21.03.2017.

BP Statistical Review of World Energy June 2014, http://www.bp.com/content/dam/bp-country/de_de/PDFs/brochures/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf. 04.05.2017.

Brauch, H. G. (2008). Güvenliğin yeniden kavramsallaştırılması: Barış, güvenlik, kalkınma ve çevre kavramsal dörtlüsü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18), 1-47.

Buzan, B., Lemaitre, P. , Waever, O., Tromer, E. (1990). *The European Security Order Recast: Scenarios for the Post-Cold War Era*, Center For Peace and Conflict Research.

Buzan, B. (1991). New patterns of global security in the twenty-first century. *International affairs*, 67(3), 431-451.

Buzan B., Ole Wæver ve Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publisher, Colorado USA, 1998.

Buzan B. (1991). *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War*, Harvester Wheatsheaf, 2nd Edition, London.

Buzan, B. (2008). Askeri güvenliğin değişen gündemi, *Uluslararası İlişkiler*, 5(18): 106-123.

Çetinkaya, Ş. (2012). Güvenlik Algılaması ve Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenliğe Bakış Açıları, *21. Yüzyıl Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 70-79.

Baldwin, D. A. (1995). Security studies and the end of the Cold War. *World politics*, 48(1), 117-141.

Dedeoğlu, B. (2014). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, Yeni Yüzyıl Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.

Eissler, E. R. (2012), “Türkiye’deki Bölgesel Enerji Güvenliği: Türkiye’nin Bölgesel Enerji Merkezi Olma Arzusu”, I(7): 24-39, Türkiye Politika ve Araştırma Merkezi (AnalizTürkiye), Londra: Analiz Türkiye (<http://researchturkey.org/p=1901&lang=tr>), 17.03.2017.

Enerji Bakanlığı Resmi sitesi, <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Bakanlik-Haberleri/Kerkuk-Yumurtalik-Boru-Hatti-Ile-Ilgili-Aciklama>, 02.03.2017.

EU Commision. (2000). Green Paper Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply”, COM(2000) Final Report, Brussels.

EXECUTİVE Order 13030, <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/FR-1996-07-17/pdf/96-18351.pdf>. 04.04.2017.

İşeri, E., Oğuz, Dilek. (2013). The nexus of Turkey’s energy and foreign policy with Iraqi Kurdish oil: the Iranian connection, Ortadoğu Analiz. 5(50): 25-32.

Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı. (2017). Güvenlik Terimleri Sözlüğü, KDGM Yayınları, 1. Baskı, Ankara.

Karabulut B. (2011). Güvenlik, Uluslararası ilişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi: II, Barış Yayınevi, Ankara.

Karagöl, E.T., Kavaz, İ. (2017). Kaya gazının küresel enerji piyasalarındaki yeri ve Türkiye’deki geleceği, SETA Yayınları, İstanbul, Sayı: 222.

Karagöl, E. T., Özdemir, B. Z. (2017). Türkiye’nin enerji ticaret merkezi olmasında Doğu Akdeniz’in rolü, SETA Yayınları, İstanbul Sayı:92.

Korol A., Irak Petrolü ve Uluslararası Şirketlerin Rolü, [www.orsam.org.tr/irak-petrolü/ve-uluslararasi-sirketlerin-rolü.pdf](http://www.orsam.org.tr/irak-petrolu/ve-uluslararasi-sirketlerin-rolu.pdf), 08.05.2017.

Meşjasz, K. (2008). Ekonomik güvenlik, Uluslararası İlişkiler. 5(18): 125-150

Mills, R.M. (2013). Northern Iraq’s oil chessboard: energy, politics and power, Insight Turkey. 15(1): 51-62.

Ole, W. (1997). Concepts of Security, University of Copenhagen Press, Kopenhag.

Özdemir, V. (2017). Doğalgaz Piyasaları-Türkiye Enerji Güvenliği Üzerine Tezler, Kaynak Yayınları, 1 Baskı, İstanbul.

Özer, S. (2008). Avrupa Birliği, Rusya ve ABD’nin Avrupa güvenliğine farklı yaklaşımlarının Transatlantik İttifakına etkileri, Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi 8(15): 170-195.

TÜİK, Dış İlişkiler Ekonomik Kurulu (DEİK): Irak Ülke Bülteni Ocak 2010.

Türkiye’ye 625 km. Petrol Boru Hattı Döşeniyor, Milliyet Gazetesi, 28 Ağustos 1973, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1973/08/28> 21.03.2017.

Ediger, V.Ş. (2007). Enerji Arz Güvenliği ve Ulusal Güvenlik Arasındaki İlişki, SAREM Enerji Arz Güvenliği Sempozyumu, Ankara, 2007.

Varol, T. (2016). PKK ve Barzani arasında Boru Hattı Şantajı ve Rusya, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalarimerkezi/2016/03/02/8416/pkk-ve-barzani-arasinda-boru-hatti-santaji-ve-rusya>, 21.03.2017.

Varol, T. (2016). Rus Gazı Yerine Katar, İsrail ve “Barzani” Gazı Alır İddiaları, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalarimerkezi/2016/01/18/8386/rus-gazi-yerine-katar-israil-ve-barzani-gazi-aliriz-iddialari>, 17.04.2017.

Ekber Kandemir, Can Ozan Tuncer
Irak- Türkiye Enerji İlişkilerinin Bölgenin Ekonomik Güvenliğine Etkileri

Vol: 3 Issue: 1
Winter 2020

Yergin, D. (2013). Petrol-Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü, (Çev: Kamuran Tuncay), İş Bankası Yayınları, İstanbul.